

Kiss Irén

A magyar nép és népnév eredete

A magyar nép történetére vonatkozó kutatásokban eddig aránylag kevés teret kapott az iráni kapcsolat feltárása. Mireisz László írja *A magyar vallás* című tanulmánykötetében¹, hogy a „magyar” olyan népcsoportot jelölhetett, amely egy nagyon ősi szkíta-méd tanításnak volt a hordozója és a letéteményese. Ezért történhetett meg, hogy a különböző saját nyelviséggel rendelkező népek nyelvüket feladva vallották magukról, hogy magyarok.

A tény, hogy a hunoknak és a magyaroknak a kereszténységre való térítése csak súlyos harcok árán mehetett végbe, azt jelzi, hogy ezt megelőzően egységes vallási és eszmerendszerük volt. Középkori táltosperek anyagában olvashatunk magaslatoikon áldozásról, pilisezésről, Péter-gyűrűs beavatásról a Tiszában, tűz átugrásáról.

Az utolsó nagy pogány lázadás idején Vata fia Javasok varázslót, javasasszonyt és jóst gyűjtött maga köré, akik varázsigékkel szoktak gyógyítani. De még a XIII. század második felében is forrongott az ország, eredeti papjainak és vallásának elvesztése miatt. Szent László dekretuma törvénysértőnek mondja azt, aki pogány szokás szerint kutak mellett áldozik, vagy fákhöz, forrásokhoz és kövekhez ajándékot visz, külön erőt tulajdonítva nekik. Varázslókat és jósnőket azonban a XVII. század elején is máglyára küldtek Magyarországon. Sajátos összefüggés van a mágia mint gyakorlat és a máglya mint büntetés között.

¹ Vzsom Kft., Bp., 15. o.

Ezután a régi magyar pogány papok szelleme tovább élt a pásztorbotok faragásaiban (keleti emlékek felfekadása), a népmesékben és a mondákban (*Fehérlófia*, *Arvisura*), a javasok és a táltosok tudományában (Máté Imre *Yotengrit* című, a rábaközi táltosok hagyatékát összefoglaló könyve), és olyan költők Napis-tent idéző verseiben, mint a hat ujjal született Ady Endre.

Fontos a magyar nyelv tanúságtétele is: nekünk egyenemű egyes szám harmadik személyű személyes névmásunk van (Ő). A nyelv rendkívüli ősiségének bizonyítéka sajátos térlátása is. Lényeges továbbá a magyar népnév eredete. A szanszkrit nyelvű irodalomban a mágusokat „magá”-knak nevezték, Médiában pedig „Moghu”-nak.

Érdemes megvizsgálni, hogy kik voltak azok a mágusok. Rituális szokásaikban a gonosz ellen harcoltak, vallási ügyekben Médiában és Perzsiában monopóliumot élveztek, Zarathusztra követőinek szokásait is befolyásolták. Hérodotosz azt mondja (*Történetek*, I/102.), hogy a mágusok hat törzse közül az egyik méd volt, mások kasztnak látják őket. Valószínűsíthető a törzs és kaszt azonossága, akár a brahmanoknál. A szaktudósok ismeretlen eredetű papi kasztnak mondják őket – mágusokat találunk Perzsiában, Parthiában, Baktriában, Khorezmben, Áriában, Médiában, a szakák (=iráni szkíták) közt, de Arábiában, Etiópiában és Egyiptomban is, kisugárzással Kis-Ázsiára. Az Avesztában „magu” néven szerepelnek, a görögök „magos”-nak hívják őket. Zarathusztra gátháiban (himnuszaiban) „maga” és „magavan” megnevezéssel találkozunk.

Előbbi gazdag ajándékot jelent. Pahlavi fordítók ezt a szót tisztaságnak vagy tiszta istenségnek fordítják. A „maghvand” szó a pahlaviban az imádást jelöli. Görög források Zara-thusztrát mondják Magusnak, nyilván

azért, mert a gyökerei a mágus-vallásig nyúlnak vissza. A „mágus” szó tehát olyan személyre utal, aki bölcs Isten dolgaiban, és az istenit szolgálja. A mágusokat filozófusoknak tartották, ők voltak az akhaimenida királyok tanítói, és minden törekvésük a szent életvitelre irányult. Mágus az, akinek magája van, vagyis mint a papi kaszt tagja, Isten ajándékát vagy kegyelmét birtokolja. Mint említettük, Indiában a brahmanoknak van ilyen örökletes papságuk, ilyen megszentelt hatalmuk. Ám míg a nyugati mágusok papi funkciókat tölthettek be szerte a perzsa birodalomban, Zarathusztra magavanjainak tekintélye a próféta szentségéből származott. Vallásuk kétségtelenül ősbibb és egyszerűbb, tehát népiesebb volt, mint a zoroasztrizmus.

Hérodotosz szerint a perzsáknak nincsenek istenképmásai, templomaik vagy oltáraik: az isteneket ugyanis nem tartják az emberekhez hasonlatosnak. Magaslatokon áldoznak a Mennyei Atyának, a Napnak, a Holdnak, a földnek, a tűznek, a víznek és a szeleknek. A mágus áldozópapnak a királyra és az egész népre is áldást kell kérnie. Az áldozati rítus során himnuszokat énekel. (*Történetek*, I/131.)

Az iráni népek fiaikat lovaglásra, nyilazásra és az igazság kimondására tanítják. Számukra a két legtisztátalanabb dolog a világon hazudni és eladósodni. Folyóvízben még kezet se mosnak, annyira tisztelik ezt az elemet. Ez az ősi víztisztelet egészül ki Zarathusztra rítusában a tűztisztelettel.

A régi iráni termékenység-kultuszok központi alakja Tištria, az „esőcsillag” istene. Indo-iráni istenség, neve a védákban Tišya: a csillag, amelyet jelképez, a Szíriusz vagy a Nagy Kutya. Tištriának az esőáldás érdekében minden évben gonosz erővel kell megküzdenie – legádázabb ellensége az ínség vagy szárazság démona. A két küzdő fél minden évben ló formában találkozik egy

tó partján. Tištria fehér ló, szép aranyfüle és zablája van, Apaoša viszont fekete, kopasz és förtelmes. Tištria az emberek imái által legyőzi ellenségét, így duzzasztva meg az ugyancsak lóforma vizeket. Ez utóbbiak vezetője Apam Napat. Emlékezetes, hogy a *Jelenések Könyvében* a fehér ló a Pantokrátor Krisztus hordozója, a szkíta népek politikai gyakorlatában pedig a szépen felkantározott, körbehordozott fehér ló területfoglaló.

Keveset tudunk a médek történelméről. A perzsákkal együtt a legnyugatibb iráni törzsek, ezért kapcsolatban állnak a görögökkel. Irán eredeti neve Aryanam, azaz az árják (=nemes emberek) országa. Vannak iranisták, akik ezt „idegeneket befogadók”-nak fordítják. A médek az iráni fennsík északnyugati felében laktak, amely a Tigris és az Eufrátesz medencéjével volt határos. Így mezopotámiai kulturális hatás alatt is álltak. Elfoglalták Ninivét, Asszíria fővárosát, és többször betörték Kis-Ázsiába. A Deioces alapította méd dinasztia Kr. e. 550-ben halt ki, mikor az utolsó méd uralkodót, Astyagest saját katonái kiszolgáltatták Kürosznak, a perzsa lázadónak.

Nagy Kürosz átvette a médektől a hatalmat, és megalapította az Akhaimenidák perzsa dinasztiáját. Uralmát Kis-Ázsián túl nem iráni népekre is kiterjesztette. A kelet-iráni törzseket is leigázta, így ítélvén kihalásra Visztászpa khorezmi uralkodóházát, aki Zarathusztra patrónusa volt. Új vallásának keményen meg kellett küzdenie az indiai és iráni népek régi „pogányságával”. A zoroasztriánus papság a méd mágusok uralma alá került.

A Gaumata mágust legyőző Dáriusz átvette Zarathusztra legalapvetőbb tanításait, az akhaimenidák közül pedig I. Artaxerxész (Kr. e. 465–425) a zoroasztriánus naptárat is adaptálta. III. Dáriusz haláláig és Nagy Sándor hódításáig a perzsa királyi ház hivatalos vallása a zoroasztrizmus volt. A régi kultuszok azonban lassan-

ként aláásták Zarathusztra kemény monoteizmusát. A macedónok 150 évig uralkodtak Iránban, ezután a szkíta eredetű pár-thusok, majd a szasszanidák uralma következett.

Ami az iráni népcsoportok Kárpát-medencei hagyományait illeti, Harmatta János írja *Danubius Sarmatas Romana discriminet* című tanulmányában: „Amióta Augustus uralkodásának vége felé megkezdődött a iazygok bevándorlása a Nagy Alföldre, a Duna mentén húzódó római limes pannóniai szakaszán egy iráni lovasnomád nép lett évszázadokra a Római Birodalom szomszédja. (...) A iazygok (vagy jászok) annak a szarmata törzsszövetségnek alkották egyik tagját, amely Kr. e. III.században jött létre a Don és a Duna közötti területen. Ennek vezértörzse a »királyi szarmaták« voltak, a törzscsoport többi tagjai közül pedig még az urgokat, a roxolánokat és a iazygokat ismerjük, az utóbbiak szállásterülete feküdt legdélebbre a Duna felé.”

Amminianus mondja Kr. u. 358 táján, a szarmaták nyelvéről: „egyikük, vad dühtől elragadva, csizmáját az emelvény felé hajtva felkiáltott: marha, marha! (ezzel Constantius császár életét is veszélyeztetve).” A médek neve III. Sulmanu-asaridu asszír király Kr. előtti 836-os évkönyvében: „Madai”. A lapp nyelven a „mad”, „madar” eredetet, származást jelent. Vizsgálendő volna a matyó népnév és a Mád, Madéfalva helynév eredete, de olyan nemzetközi, közvetítésre, illetve gyógyításra utaló szavak eredete is, mint a medikus, médium, medicina. A méd törzsek Kr. előtt 788-ban beveszik Ninivét és nagy méd birodalmat alapítanak Ekbatana (Hamadán) nevű fővárossal. Érdekes ennek a helynévnek a lehetséges továbbélése Bátony és Battonya szavainkban. Ekbatana egyben a mágusok központja is volt – egészen addig, amíg az V. században Kürosz át nem vette a ha-

talmat, és nem egyesítette a méd és a perzsa sereget. Ezután kezdtek el terjedni Zarathusztra tanai.

Ami népnevünk eredetét illeti, Benkő Mihály írja 2006-os nyári nyugat-szibériai kutatóútjáról szóló beszámolójában², hogy Kazahsztánban ismeretes a „Madiar” (ejtsd: magyar, minket is így neveznek a kazakok) szó, amely törzsnév, népnév és személynév is egyben. A „magyar” szó etnikai névként régóta ismert Közép-Ázsiában. Ezt a szót a kazakok kölcsönszóként, eredeti formájában vették át. Erre a folyamatra utal egyébként a *Kazak Enciklopédia* „Madijar” szócikke is: „Madijar: korábban így nevezték a magyarokat. Vö: Mazsar; Mazsar: így nevezték a magyarokat az Aranyhorda idején.”

A taskenti Közép-Ázsiai Kutatóintézet munkatársai ezt írják a keleti magyarokról: „MADYAR (Magyar) Etnikai csoport, amely önmagát „MAGYAR”-nak nevezi (...) Üzbégül és kazakul beszélnek, de az öregek tisztában vannak eredetükkel.”

Benkő Mihály úgy véli: a nemrégiben gyűjtött közép-ázsiai keleti magyar genealógiai táblázatokban a „Madiar” név és a közvetlenül mellette lévő, hozzá hasonlóan képzett nevek utolsó szótagjaiban sehol sem a perzsa eredetű „jar” szóvégződéssel, hanem a török népnevekben is gyakran előforduló „ar” szóvégződéssel találkozunk. Népnevünk eredetének rekonstrukciója, ennek alapján:

MADAI vagy MADY (a médek önelnevezése) + AR (törökös népnév-képző). A MADIAR alakból lesz a későbbi MAGYAR alakváltozat. Az Urál vidékén még a XIX–XX. század fordulóján is ismertek votják környezetből „Madjar” helységnevek és nemzetségnevek – ezek talán az egykori Magna Hungáriában élő magya-

² Eleink, 11.

rokhoz kapcsolódnak. Timkó Imre szerint is a „madar” vagy „madjar” név iráni – szerinte alán – eredetű.³

Mireisz feltételezése szerint Hunor és Magor népe az ókorban egy külön harcos és egy külön papi törzs volt, akik testvéri közösségben éltek egymással. A honfoglalás előtti időkben a különböző népcsoportok azért vették át a magyarok nyelvét és hagyományát, mert ezen a nyelven folyt a tanítás, a gyógyítás és a szertartás. Ez a nép hordozta a hagyomány magját, az ősi tudás lényegét.⁴

A magyar népnév mindenképpen kapcsolatba hozható annak a méd népcsoportnak a nevével, amelyet Dáriusz szorított ki Perziából a Turáni-alföldre. Ezek először a szkíták között tűntek fel, majd a hunokkal együtt érkeztek az Aral-tó vidékéről Etelközbe és onnan a Kárpát-medencébe.

A hun és a magyar nép szövetsége a Kárpát-medencében, Attila és Buda kettős fejedelemségében csúcsosodhatott ki. Ezt illetően a bizánci Ioannész Theorhoész azt írja, hogy Attila seregében a szarmata segédcsapatokkal együtt „perzsa javasemberek” is érkeztek, akiket a fejedelem esővarázslással bízott meg a katalaunumi csata előtt. Attila udvarában az öltözködésben nem véletlenül hódított a méd módi, de a vérszerződést is méd szokás szerint hajtották végre. Esővarázslást, egyébként, a názáreti Jézus születése előtti évtizedekben, galileus máguspapok is végre tudtak hajtani (Hani, Óniás a Körvonó). Az Úr Jézus is mágusvallású volt.

„Magyarnak” tekinthetünk minden olyan -szkíta-hunféle népcsoportot, amely a mágusvallást gyakorolta:

³ *A vándorló magyarság kapcsolatai a keleti kereszténységgel a honfoglalás előtt* – Vigilia, 1970/VIII.

⁴ *A magyar vallás* – Vizsom Kft., Bp., 31. o.

minden ilyen népcsoportnak magyarok voltak ugyanis a papjai. A mágus-vallás követői az abszolút fényt imádják, amely minden fény szülője. Ez a Világok Ura, és minden jó belőle ered. A világban található dolgok azonban nem a Bölcs Úrtól erednek, mert ő minden gonosztól ment. Örökös harc dúl a világosság és a sötétség közt, Isten és Ahriman (Ármány) együtt alkotta a világegyetemet. Ez az ősi iráni mágusemlékezet tükröződik Zarathusztra és Mani későbbi tanításaiban is. Az ember a Jó elvéhez tartozik, Ohrmazd teremtménye. Két teremtő van: az építő és a pusztító. Minden jóság és fény Ohrmazdhoz tartozik, míg Ahriman halállal, hazugsággal és tisztátalansággal van tele.

Rejtett iráni hagyományainkra jellemző, hogy Árpád „párducosságának” is iráni előképe van: az ottani legendárium őrzi az első király emlékét, aki annyira tiszta volt, hogy nem mehetett le alattvalóihoz a hegy tetejéről, ahol megszületett: ott ücsörgött párducbőrbe burkolva.

László Gyula a honfoglalók ősvallását vizsgálva felhívja a figyelmünket arra a körülményre, hogy középkori templomaink északi falán gyakran találunk Szent László és a kun vitéz harcát ábrázoló freskókat. Ezeken Szent Lászlón minden fehér, a kunon pedig minden sötét, mivel nagy kozmikus erők: világosság és sötétség, jó és rossz harcáról van szó. Mindezek alapján László Gyula egyértelműnek látja, hogy honfoglaláskori népünk az egyik világvallás (például a perzsa) felséges hitével érkezett: a világot a világosság-sötétség harcában szemlélte.

A kiváló nyelvi intuícióval megáldott Bíró Lajos is megállapítja *A magyar régmúlt titkai* című tanulmánykötetében⁵, hogy a latin *medius*, azaz közép szó és az

⁵ Magyar Ház, Bp., 1999

egyik iráni magyar hon, Mada latin Media neve sem véletlenül cseng össze. Bíró Hérodotoszra hivatkozik (V. 9.), aki egy Isztroszon túli ismeretlen népről, a méd viseletben járó szigünnákról beszél. Bizonyára az Alföld vaskor előtti, Kr. e. VI. századi népességére utal. Régészeti feltárások megerősíthetik feltételezésünket, hogy a „szigün” nép méd, azaz mádi, madai, vagyis magyar származású volt. Erre utalhatnak az urnasíros temetkezők területén felbukkant csontvázas sírok. Médek nemcsak a Kárpátok által ölelt területen éltek, hanem Trákiában, a Strymon folyó bal partján, ahol is istenüknek lovakkal áldoztak. A kutató feltételezi, hogy a szkíta nyugati ága médiái magyar kivándorló volt.⁶

Eredeti hazájuk Északnyugat-Irán, amelynek lakóit az asszír krónikák „Madai”-nak nevezték. A „mada” a sumer nyelvben ország jelentésű, de ez a megnevezés a finnugor nyelvekben is fennmaradt. A mordvinoknál például a „moda” földet jelent, amely fogalom kifejezésére az akkádok a „matu” szót használták – érvel Bíró Lajos. Azt is hozzáfűzi, hogy Médiát az óperzsa feliratok Mada és Mád néven emlegették, ezt a nevezetet csak a görögök torzították méddé. Ebből származik a latin Média változat. A neves Mezopotámia-kutató, Rawlinson is úgy látja, hogy a médek az Arménia és AsszírIA közvetlen keleti szomszédságában található szkíta fajoktól vették „mad” nevüket. A magyar kutató az eredeti madai királyság területét a Kura és az Arax közébe vagy az Urmia-tó vidékére teszi.

Hérodotosz emlékezik meg a méd Asztüagészről (I. 107.), akinek egy Mandané nevű lánya született, akiről azt álmodta apja, hogy testéből olyan forrás fakad, amely nemcsak városát, de egész Ázsiát elborítja. A

⁶ I.m. 91. o.

„manda” a médek egyik neve, a történet pedig erősen hasonlít Álmos természetfölötti fogantatására.

Az Urmia-tó vidéki etnogenezis híve Farkasinszky Tibor assziriológus is, aki *Magyar őstörténet új alapon Kr. e. kb. 2000-től* című vitairatában körvonalazza magyar népünk és népnevünk eredetét⁷. Célja a hajdani Protomédia, Gutium, Mitanni királyság, Mannai vagy Mantiana népeiből az Urmia-tó vidékén ötvöződött és ott Matiana nevű országukban élt protoméd eredetű matianok, azaz magyarok azonosítása. A kutató a protoméd népi folytonosságot Bérosszosztól Hékateuszig látja igazolva a történetírásban. Ez közel 1700 évet ölel fel a Kr. e. V. századig. Meglátása szerint több protoméd-magyar néphullám is betelepült a Kárpát-medencébe. Öt ilyen honfoglalási hullámról tud: matiánok, szarmaták, székely magyarok, várkunok és fekete magyarok. Figyelemre méltó, hogy ennyi kutató, egymástól függetlenül vagy jórészt függetlenül, a médekkel hozza összefüggésbe népnevünk eredetét.

2008

⁷ Bp. 2008